

MİMARLIK EĞİTİMİNDE "TARİHİ ÇEVRE KORUMA VE YAŞATMA": DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ İÇİN BİR ÖNERİ

Şebnem ÖNAL, İbrahim NUMAN

Doğu Akdeniz Üniversitesi

Koruma, geçmişi, sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel bir *bütünsellik* içinde tanımak ve yeni kültür sentezlerinin oluşmasına ışık tutarak geleceğe aktarmak isteğinden doğan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla koruma eyleminin toplumsal ve eğitsel bir amacı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Toplumsal bir olgu olarak ele alındığında koruma ve korumacılık, halkın her kesimini doğrudan ilgilendiren ve dolayısıyla doğru bir eğitim ve bilinçlendirme yoluyla topluma mal edilmesi gereken kavramlardır. Bu noktadan bakıldığında, sadece mimar, mühendis, sanat tarihçisi, müzeci vb. gibi meslek insanların değil, tüm halkın koruma konusunda eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi için ilkökul seviyesinden başlanarak yüksek öğretime kadar her düzeyde gerekli bilgilerin verilmesi ve kamuoyu oluşturulması gerekmektedir.

Günümüzde koruma ve korumacılık eğitiminin en bilinçli olarak ele alındığı (ya da alınması gerektiği) ortamlar olarak mimarlık ve kent planlama / tasarımı eğitimi veren fakülteleri gösterebiliriz (ya da gösterebilmeliyiz). Elbette genel bir kavram olarak bakıldığında koruma eyleminin kapsamına girebilecek pek çok tarihi - taşınır ve / veya taşınmaz - (kültürel) değer söz konusudur. Mimarlık ve kent (planlama) ölçeğinde koruma, en genel anlamıyla "tarihi çevre"nin, kanunlarda yer aldığı biçimiyle de "kültür ve tabiat varlıklarının korunması" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu biçimiyle korumanın kapsamı, korunmaya değer tarihi, fiziksel ve çevresel özelliklere sahip doğal veya arkeolojik bir alandan bir kente, bir kentten, kentin bir mahallesine, sokağına, meydanına, anıtsal yapılarına ve tarihi dokuyu oluşturan konut yapılarına kadar indirgenmektedir. Üniversitelerin mimarlık fakültelerinde - Mimarlık ve Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinde - yer alan koruma ve korumacılık eğitimi bu kapsam içinde, ancak farklı bölümlerde farklı ölçek ve boyutlarda ve farklı yaklaşımlarla ele alınmaktadır.

Mimarlık eğitimi kapsamında verilecek tarihi çevre koruma bilgi, bilinç ve becerisinin öneminin bu yılki Doğan Kuban Semineri kapsamında yer alacak pek çok bildiriye - ana temanın da yönlendirmesiyle - tekrar tekrar vurgulanacağı

düşüncesindeyiz. Ancak konunun önemine kendi açımızdan kısaca değinmek istemekteyiz:

Kurumsal olarak üniversite, *eğitim, araştırma ve ileti* alanlarında etkin, yükümlü ve yetkili bir kurumdur. Lisans, lisansüstü, uzmanlık ve yaygın eğitim; ulusal ve evrensel değerlerde etüd ile kamusal değerlere yönelen araştırma; ve yazılı, sözel, görsel ve her türden olanak ve kaynaklarla ileti sağlayan böylesine bir kurum içinde ulusal ve uluslararası kriterler ve değerler doğrultusunda verilecek her türlü eğitim, doğrudan topluma artı dönüşümler sağlayacaktır. Bu düşünceyle, mimarlık eğitiminde, mimarlık ve kentle ilgili kültürel düzeyin elde edilmesine yönelik yaygın ve *çok disiplinli* bir eğitim yapılması kaçınılmazdır.

Zengin bir tarihi geçmişe ve kültürel değerlere sahip olan Türkiye ve Kuzey Kıbrıs'da yer alan Mimarlık Fakülteleri'nde verilen eğitim kapsamında, bu çok disiplinliliğin bir mihenktaşı da "tarihi çevre koruma" alanıdır. Geçmiş dönemlerden ve uygarlıklardan geriye / günümüze kalan yerleşme ve kalıntıların oluşturduğu tarihi çevre, kentsel, kırsal ve arkeolojik siteleri içinde barındırmaktadır. Geçmişte yaşamış olan uygarlıkların sosyal, ekonomik ve kültürel yapıları, yaşam biçimleri ve felsefeleri, estetik duyarlılıkları, folklorik değerleri ile ilgili pek çok ayrıntı, tarihi çevrelerde saklıdır. Bu çevrelerin korunması ve yaşatılması, bugünü anlamamıza, kendimizi ve içinde yaşadığımız toplumu tanımamıza ve tanımlamamıza yardımcı olacaktır.

Tarihten günümüze aktarılmış mimari ve kentsel kültür varlıklarının *korunması / onarımı (konservasyon / restorasyon), yenilenmesi (renovasyon), sağlamlas- tırılması (rehabilitasyon), yaşatılması, canlandırılması ve yeniden kullanıma kazandırılması (revitalizasyon)*, mimarlık eğitimi kapsamında ayrıntılarıyla irdelenmesi gereken kavramlardır. Özellikle sağlıksız ve hızlı gelişen tarihi kentlerimizin "kimlik" karmaşasına düşmeden gelecek kuşaklara aktarılması, söz konusu kavramlar konusunda bilgili, eğitilmiş, bilinçli ve hatta uzmanlaşmış mimar ve plancıların elinden olabilecektir.

Bu sunum kapsamında değerli katılımcıların hemen hepsinin bildiği bu kavramlar üzerinde tek tek durulmadan, yukarıda sıralanan düşünceler doğrultusunda Kuzey Kıbrıs'da bulunan Doğu Akdeniz Üniversitesi (D.A.Ü.) Mimarlık Fakültesi bünyesinde 2001-2002 Akademik yılından itibaren ele alınması planlanan ve halen kurgu ve geliştirilme aşamasında bulunan "Tarihi Çevre Koruma ve Yaşatma Eğitim Programı" açıklanacaktır.

D.A.Ü. Mimarlık Fakültesi **"Tarihi Çevre Koruma ve Yaşatma" Eğitim Programı**

Mevcut Durum

1979 yılında kurulan Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nün Doğu Akdeniz Üniversitesi'ne dönüştürüldüğü 1986 yılında kuruluş çalışmaları başlatılan ve halen 9

yıldır eğitim vermekte olan Mimarlık Fakültesi'nin Mimarlık (1991) ve İç Mimarlık (1997) Bölümleri'nde kayıtlı 606 (476+130) öğrenci öğrenim görmektedir.

Fakülte'nin Mimarlık Bölümü programı bünyesinde "tarihi çevre koruma" konusu, mevcut durumuyla halen, çeşitli düzeylerde ve başlıklar altında, ancak belli bir program olmaksızın sürdürülmektedir. Tarihi çevre koruma konusunun mevcut durumda ele alındığı dersler ve kapsamları kısaca şöyle özetlenebilir:

Birinci ve ikinci sınıflar sonrasındaki birer aylık yaz stajı kapsamında ölçme teknikleri ve rölöve yer almaktadır. Bu dönem içinde öğrenciler Kıbrıs'ın tarihi kırsal ve / veya kentsel alanlarının birinde ölçme aletlerini de kullanarak rölöve ve teknikleri konusunda teori ve uygulamayı da kapsayacak biçimde aydınlatılmakta ve staj sonunda belgeleme niteliği de taşıyabilecek ürünler sunmaktadırlar.

Dört yıllık program çerçevesinde ele alınan 7 mimari tasarım stüdyosunun en az iki tanesi tarihi değeri ve önemi olan çevrelerde verilmektedir. Tarihi çevrede ele alınan mimari projelerin ön araştırma ve analiz aşamalarında, verilen çevre içinde yer alan binalar ve mevcut kent dokuları, tarihsel değerleri, sergiledikleri mimari üsluplar, mekan tasarımları, yapımların teknikleri, yapı malzemeleri, ait oldukları dönemsel özellikleri vb. açılarından irdelenmekte, envanter çalışmaları yapılmakta, rölöveler çıkarılmaktadır. Yine bu çerçevede, ilgili öğretim elemanlarının ve/veya kamu alanında çalışmakta olan konuyla ilgili uzmanların kavramsal olarak verdikleri seminerlerle öğrenciler bilgilendirilmekte ve yönlendirilmektedir.

Eğitim sürecinin 3. ve 4. yıllarında öğrencilere temel-seçmeli (*major elective*) ve seçmeli-kültür (*non-technical elective*) olmak üzere iki farklı seçme ders grubundan sırasıyla 2 ve 3 ders olmak üzere toplam 5 seçme ders alma imkanı sunulmaktadır. Bu ders gruplarından temel-seçmeli dersler, öğrencinin ilgi alanına / yoğunluğuna bağlı olarak iki dönem alacağı, ve mimarlık eğitiminin (ve isterse mesleki hayatının) bundan sonraki yıllarında ağırlık vermeyi istediği üç ana seçme ders dalından (yapı, kentsel tasarım, iç mekan tasarımı) oluşurken, seçmeli kültür dersleri ise diğer bölüm derslerini de kapsayan daha geniş bir yelpazeyi oluşturmaktadır. Bu iki grup içinde yer alan derslerde tarihi çevre koruma kavramının ele alınış durumuna bakıldığında iki ayrı rota görülmektedir.

Temel seçmeli dersler kapsamındaki birinci rotada yer alan Kentsel Tasarım seçme dersi kapsamında "tarihi çevrelerde tasarım" konusu özellikle kent ve kentsel doku ölçeğinde irdelenmekte, koruma, yaşatma, canlandırma, yeniden kullanım, vb. konularında verilen teorik altyapıdan sonra grup çalışmaları bazında uygulamalar yaptırılmaktadır. Bu ders kapsamında verilen bilgi ve gerçekleştirilebilen uygulamalar kentsel doku ağırlıklı olup, tek bina ölçeği ayrınımsına inilmemektedir.

Seçmeli kültür derslerini içeren ikinci rotada ise dersler dönemlere ve yıllara bağlı olarak, öğretim üyesine ve ders talebine göre değişmektedir ve seçme ders oldukları için bütün mimarlık öğrencilerine ulaşmamaktadır. Bu grup içinde açılacak ilgili derslerde tarihi çevre ve ilgili konular, teorik bilgi ve uygulama ağırlıklı olarak ele alınabilmektedir. Ancak bu derslerin bugüne kadar içerikleri ve programdaki ders saatleri incelendiğinde, verilen teorik bilgilerin yetersiz kaldığı ve uygulama alanında da saptama, belgeleme ve analizden öteye gidilemediği gözlemlenmektedir.

Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere, D.A.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde halen verilmekte olan eğitim kapsamında, tarihi çevre olgusunun kavram olarak özenle işlenmekte olduğu, tarihi çevre içinde tasarım kriterleri üzerinde projeler/stüdyolar kapsamında durulduğu, ancak, dört yıllık program kapsamında temel dersler içinde konuya ilişkin doğrudan bir ders bulunmadığı; konuların seçme dersler kapsamında ele alınmadığı durumlarda ve yıllarda (ve seçme ders almayan öğrenciler için), ayrıntılı olarak koruma, onarım, yenileme, sağlamlaştırma, canlandırma kavramları ve uygulama yöntemleri eksik / yetersiz bilgiler olarak kalmakta olduğu gözlemlenmektedir.

Öneri

Kıbrıs'ın, kendine özgü bir Akdeniz adası kimliği oluşu, zengin tarihi geçmişi, tarih-öncesi yıllardan, Gotik döneme ve günümüze kadar sürdürdüğü Venedik, İngiliz, Rum ve Osmanlı karışımı karma-kültürü ve kültürel değerleri düşünüldüğünde, tarihi çevre koruma ve yaşatma kavramlarının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Özellikle bugünkü koşullarda adanın Avrupa Birliği adaylığı da göz önünde bulundurulduğunda, Kuzey Kıbrıs'da koruma ve korumacılık kavramlarının Avrupa normlarında ve uluslararası ölçütlerle ele alınması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Kıbrıs'ın bu özel konumu ve, tarihi çevre ve kültür varlıkları anlamındaki potansiyeli ile Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin adadaki eğitim açısından üstlendiği rol bütünleştirildiğinde, Mimarlık Fakültesi'nin ve dolayısıyla vermekte olduğu eğitimin "tarihi çevre koruma ve yenileme" alanında üstlenmesi gereken işlev daha net olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bilinçle Mimarlık Fakültesi bünyesinde, "**Tarihi Çevre Koruma ve Yaşatma** (*Conservation and Revitalization of Historic Environments*)" başlığı altında yeni bir eğitim programı başlatılması çalışmaları yapılmaktadır.

Gelecek yıllar için önerilen ve geliştirme çalışmaları halen devam etmekte olan bu eğitim programının temel çerçevesi farklı aşamalarda ve süreçlerde ele alınabilecek dört yeni durumu içermektedir:

Kısa dönemde, dört yıllık mimarlık eğitimi programı içerisine tarihi çevre koruma ve yaşatma ağırlıklı bir dersin (2+1)'lik bir temel ders (must-course) olarak

alınması ve mimar olarak mezun olacak her öğrenci için konuya ilişkin en temel bilgilerin aktarılması.

Yine kısa dönemli olarak, seçme dersler kapsamında yapılacak bir yenileme ile, seçmeli kültür dersleri içinde konuyla ilgili her dönem en az üç dersin açılması; temel-seçme ders grubuna ise tarihi çevre koruma+yaşatma+yenileme vb. ağırlıklı bir ilgi alanı dersinin eklenmesi; buna bağlı olarak öğrencinin, dört yıllık eğitim süreci içinde 5.-8. yıllar arasında (2 yerine) 3 temel ve (3 yerine) 4 kültür dersi olmak üzere toplam 7 seçmeli ders alması zorunluluğunun getirilmesi; böylelikle, temelde aldığı tarihi çevre dersi (must-course) sonrasında ve stüdyolarda gördüklerinin ardından ilgi duyan öğrenciye 8 dönem içerisinde tarihi çevre koruma, yaşatma ve ilgili konularda toplam 8 ayrı ders alma ve bu derslerde aldığı teorik bilgiyi tasarım stüdyolarında uygulama imkanı sunulması. (Burada, mevcut durumdaki yaz stajlarının ve proje derlerinde ele alınan tarihi çevre içinde tasarım problemlerinin sürekliliği öngörülmektedir.)

Uzun dönemde ise, Üniversite / Fakülte bünyesinde Tarihi Çevre Koruma ve Yaşatma alanında 2 yıllık meslek yüksek okulları benzeri 2 yıllık bir program oluşturularak uzman / teknik eleman yetiştirilmesi; bu elemanlar içinden seçme mezunların 4 yıllık mimarlık eğitimi içerisine intibak yaptırılarak, yukarıda sunulan rotayı takip etmesinin teşviğiyle kendisine "diploma" sunulması.

Bütün bu uygulamaların devreye girmesiyle tarihi çevre konusunda artırılabilecek ilgi ve bilgi düzeyinin sağlayacağı öğrenci potansiyel ile tarihi çevre koruma ve yaşatma konusunda yüksek lisans programı oluşturulması (-ki burada ücretli devlet vakfı üniversitesi olmanın getirdiği "herhangi bir yüksek lisans programı açılabilmesi için gerekli minimum 15 öğrenciye ulaşılması zorunluluğu" sorunsalının, lisans eğitimindeki yeni program ile sağlanması hedeflenen ilgi ve talep ile çözülebileceği düşünülmektedir.)

D.A.Ü. Mimarlık Fakültesi 4 yıllık mimarlık eğitimi kapsamında tarihi çevre koruma konularında burada sıralanan öneriler, konuya ilişkin üretilen ilk önerilerden olup, program geliştirme komisyonları tarafından ders başlıkları, içerikleri, kredileri/saatleri, derslerin verilme yöntemleri, olanakları, vb. ayrıntısında halen incelenmektedir.